

Devrimi Filme Almak: Devrim'den bu yana Mısır'da sinemacılık üzerine çizgisel-olmayan bir veritabanı projesi

Alisa Lebow

Devrimi Filme Almak, Devrim'den bu yana Mısır'daki belgesel ve bağımsız sinemacılık hakkında, devrim öncesinde, esnasında ve sonrasında Mısır'ın medya üreticilerinin kolektif akıl ve yaratıcı stratejilerini bir araya getiren bir interaktif meta-belgesel¹. Web sitesini ziyaret edenler, Mısırlı sinemacılar, sanatçılar, aktivistler ve arşivcilerle çalışmaları ve devrim zamanında film yapmak (veya yapmamak) üzerine fikirlerini tartışmak için iletişime geçmeye davet ediliyorlar.

Bu interaktif arşiv, devrimin bir tarihçesini sunmaya girişmediği gibi Mısır'da 2011'den bu yana film yapıcılığı konusunda kapsamlı bir tarih yazımı oluşturmaya da çalışmıyor. Odak noktasını, belgesel ve bağımsız sinemacılığın yanı sıra, Mısır kültürü ve toplumunu, devrime ve devrimden sonraki olaylara doğru yol alırken temsil etmeye yönelik yaratıcı yaklaşımlar oluşturuyor. İlginç işler üreten birçok kişi olduğu gibi, 2011'in baş döndürücü olayları öncesinde, olaylar boyunca ve sonrasında sinemacılık konusunda farklı yaklaşımlar da gelişti. Film pratiklerini ele alan bu internet sitesi, devrim zamanında film yapmanın ne anlama geldiğini kavramaya başlamak için, bir dizi projeye ve bu projelerle ilgili fikirlere yakından bakmakta.

Bu projeyi gerçekleştirmek için otuzun üzerinde film yapımcısı, arşivci, aktivist ve sanatçı ile görüşmek üzere ilki Aralık 2013 ve ikincisi Mayıs- Haziran 2014 tarihlerinde olmak üzere Kahire'ye iki araştırma gezisi düzenlendi. İlk görüşmeler, Başkan Muhammed Mursi'nin görevinden alındığı ve Ağustos 2013'te ordunun Mursi'yi destekleyen Müslüman Kardeşler'den yaklaşık bin kişiyi Rabi'atü'l Adeviyye Meydanında katletmesinden sonra ilan edilen olağanüstü hal döneminin bir parçası olan uzun ve zorlu sokağa çıkma yasağının kaldırılmasının ardından gerçekleşti. İkinci görüşmeler ise seçimler ve Başkan Abdülfettah el-Sisi'nin göreve başlaması döneminde yapıldı. İki durumda da, görüştüğümüz kişiler siyasi durumla ilgili kaygılı olsalar da, yaratıcı alan hakkında bu kaygıların daha az olduğunu söyleyebiliriz. Mısır'da ya da başka yerlerde gördüğümüz üzere, devrim ne tekil bir eylemden ibarettir, ne de birkaç gün içinde meydana geliverir. Daha çok siyasi kavramlarla izlenen ama başka cepheleri de olan kesintisiz bir süreçtir. Siyasi sınıfların iktidarlarını yeniden pekiştirmeye çalıştığı durumlarda dahi, kültürel düzeyde yaratıcılığın gücünü hafife almamak gerekiyor.

Konuştuğum pek çok kişi 2011'de Mübarek'in devrilmesinden bu yana geçen zamanda gerçekleşenlerin devrim olarak adlandırılmasına dahi kuşkuyla yaklaşıyorlar. Bazıları ayaklanma diye adlandırıyor, bazıları isyan. Başkaları ise hala bir kurgu olduğunu iddia ediyor. Buna karşın görüşme yaptıklarım arasında bazıları devrimin basit bir mesele olmadığını ve karşı-devrimci güçlerin hala işbaşında olduğunun bilincinde olarak devrim kelimesini kullanma hakkını saklı tutuyorlar, Her ne kadar katılımcılar tarafından sıklıkla sorgulansa ve sorunsallaştırılsa da, bu projede devrim kavramını kullanmayı sürdürdük. Bu kavram bazen Tahrir Meydanı işgalinin ilk 18 gününe referansla kullanılıyor, bazen de süre giden bir durum ya da bitirilmemiş bir proje olarak anılıyor. Böylesi tutarsızlıklar, karşılaşılan

durumlarla şekillenen karışıklıklar kaynaklı olduğu için tam anlamıyla giderilmedi. Devrim bitti mi? Hatta bu bir devrim miydi? Devrim olduysa düşüşe mi geçti yoksa tamamıyla etkisiz hale mi getirildi? Bunlar bu web sitesinin yanıtlayacağı sorular değil. Bu mecra daha ziyade, mesele hakkında geniş bir fikirler yelpazesi oluşturan, görüşmecilere ait kavrayışlardan ipuçlarını alıyor.

Devrim sonrası Mısır hakkında bir kitap yazmak ya da çizgisel bir belgesel yapmak yerine yaratıcı bir interaktif belgesel web sitesi yaratmak bilinçli bir tercihti. Benim gibi sinema çalışan biri için kitap yazmak daha çekiciydi; sadece eğitimim beni buna yönelttiğinden değil, aynı zamanda benden beklenen de bu olduğu için. Ancak Mısır'da devrimden sonra sinemacılık hakkında bir kitabın yazarı olarak kendimi konumlandırmak, kendimi konunun ehliymiş gibi üstün bir pozisyona koymak demek olacaktı ki bu, projenin başından beri bulunmak istemediğim bir konumdu. Devrim sürecini bizzat yaşamadığım gibi Mısır sineması alanında uzman da değilim. Arapça bilmiyorum, tartışılan pek çok filme erişmek için çeviri ve altyazılara ihtiyaç duyuyorum. Web-tabanlı platformun zayıflatmadığı aksine güçlendirdiği bir etkileşim olan görüşmeci pozisyonunu tercih ettim. Benim sorularım, çoğunluğu burada yayınlanan ve sadece benimle değil birbiriyle de diyaloga girdiği görülen, çok çeşitli karşılıklara yol açtı. Yapımcı ya da yönetmen olarak benim rolüm, materyali erişilebilir, araştırılabilir ve muhtelif düzeylerde anlaşılabilir kılmak için çalışan bir kolaylaştırıcının kine eşit hale geldi.

Elbette, soruları soranın, görüşmeleri yürütenin ve sonrasında malzemeyi düzenleyenin ben olduğum gerçeği bir yönetmenin varlığını imliyor. Benim sorularım, kaygılarım ve üzerine yoğunlaşmak istediğim temalar tabii ki araştırmada ve projede kendi yollarını buluyorlar. Örneğin, bu proje kapsamında sürdürmek niyetinde olmadığım ancak öncesinde üzerine çok çalıştığım bir konu olan, birinci-şahıs anlatımlı/kişisel film kategorisinin bu projenin bir alt başlığı olarak kendini göstermesi gibi. Ancak tam da malzemenin kendisi, yani önceden tahmin etmediğim bir biçimde, görüşmecilerin pek çoğunun kişisel projeler üzerinde çalışıyor oluşu, bu soru hattını belirledi. Öte yandan, proje başlamadan önce ilgilendiğim ve peşine düşmeyi panladığım devrimci estetik, militan sinemacılık ya da toplumsal ağlar hakkındaki sorular da aksine projenin öne çıkan temalarını oluşturmadı.

Samimiyetle söyleyebilirim ki bu heyecanlı, sorumlu, işinin ehli film yapımcılarıyla (film yapımcısı terimini bir dizi medya üretim biçimini ve bir dizi özdeşimi aynı anda kapsamak üzere kullanıyorum) karşılaşmak bu projeyi ve ortaya çıkan temaları biçimlendirdi. Peşin hükümlerim olduysa, genellikle onlardan vazgeçmek zorunda kaldım. Belirlediğim gündem, çok daha ilginç ve alakalı yollara doğru güzergâh değiştirdi. İşlerin nasıl gittiği (ya da gitmediği) hakkında bilgi almam gerektiğinde, görüşmecilerim beni en nazik ve düşünceli biçimde aydınlattılar. Mısır'da, belirsizlik dolu bir zamanda, halkın tükenmişliğine ve derin hayal kırıklığına rağmen karşılaştığım şey, sonsuz bir zaman, fikir ve ruh cömertliği oldu. Kendimi kibarca reddedilmeye hazırlamıştım; sonuçta manşetlere çıkan olayların üzerinden üç yıldan fazla geçmişti ve çok fazla kan döküldükten, ittifaklar bozulduktan, Batılıların birçoğu yeni bir amaç ya da çılgınlığın peşinden gidip onları terk ettikten sonra karşılıklarına çıkmıştım. İnsanların bir şovun sonuna gelmiş gibi, konuşmaktan, açıklama yapmaktan ve anlatmaktan sıkılmış olmalarını bekliyordum. Ayrıca neden benim farklı bir şeyin peşinde

olduğumu düşünsünlerdi ki? Her şeye rağmen, benimle buluşmak, ön hazırlık aşamasında dahi olsa çalışmalarını göstermek için zaman ayırdılar ve daha önemlisi, sanki onlara bu sorular daha önce hiç sorulmamış ya da geçen 3-4 yılda hayatlarına tamamen egemen olmuş bu şeyler üzerine ilk kez kafa yoruyorlarmışcasına, benimle birlikte sesli düşündüler. Onların diyaloga girme heyecanı, zaman ve enerji konusundaki cömertlikleri, bunu kendi gelişimim için bir araştırma yapma isteğinin ötesine taşımamı sağladı. Bu projenin hem onlara hem de konuyla ilgilenen diğer herkese faydalı olacağını umuyorum..

Bu web sitesi üzerinde, görüşmeleri değerlendirerek, verileri organize ederek (an itibariyle sitede 400 işlenmiş veri mevcut) insanların sözlerine ve projelerine zaman ayırarak, yaklaşık iki yıldır çalıştığım düşünülürse, malzemenin artık paylaşabileceğim birkaç ön fikir vermeye başladığımı söyleyebilirim. Görüşmelerdeki hatları ve onlardan ortaya çıkan temaları izleyerek Mısır'da bağımsız sinemacılık üzerine şu üç ana meseleyi belirledim:

- **Büyük Kuramların Olmaması:** Tıpkı devrimin kendisi gibi, ve öncesindeki en devrimci sinemacılıktan da farklı olarak, bu dönemin film yapıcılığını ayırt edebilecek belli teori ya da yöntemlerin bulunmaması.
- **Devrimi Anlatmaya Direnç:** Sinemacıların bir kısmı, devrimin belirli anlatılarının yaratılmasından ya da daha doğrusu, devrimin olaylarını herhangi şekilde doğrudan temsil etmekten özellikle kaçındıklarını ifade etti.
- **Birinci Şahıs Sineması:** Devrimle ilgili meselelerin temsilinde, kişisel, öznel sinemacılığın tercih edilen bir yaklaşım olduğu görülüyor.

Bu üç anlayışla karşılaşmak benim için bir anlamda sürpriz oldu çünkü ilk önceleri, tercih ettikleri devrim anlatılarını geliştirmek amacıyla estetik stratejilerini ifade etmeye başlayan insanları bulmayı umuyordum. Geçmişteki devrimci sinema hareketlerinin çoğunun, kişisel olandan kolektif olan lehine vazgeçtiği gerçeğini hesaba kattığımdan, bu kadar çok sayıda kişisel projeye karşılaşmak konusunda hazırlıksızdım.

Devrimi Filme Almak web sitesinde yer alan kişilerin çoğu birbirini tanımıyor ya da diğerlerinin işlerini bilmiyor. Birkaçı belki sinema okulundan birbirini tanıyor ya da ortak kaynaklar kullanmış, bazıları kolektif çalışmış ya da uzun zamandır ortaklık etmiş olabilir, ama çoğunluğu tanışmıyor. Örtüşen çevreler olsa da birbirine yabancı insanların, fikirlerin ve projelerin bu web sitesi aracılığıyla daha önce olmadığı biçimde bir araya geleceğini umuyorum. Hatta ilginç bir biçimde buna dair eğilimler ortaya çıkmaya başladı.

Bu konuyu ele almanın pek çok yolu vardı ancak ben, kavramsal ilhamını takımyıldızı düzeninden alan, interaktif bir web sitesi oluşturarak, kendi öznesini içermek yerine onun taşıyıp akmasına izin veren çok-değerlikli bir proje yaratmaya kalkıştım. Kapsanamayacak olanı düzgünce çerçeveleyen çizgisel bir öykü kurmaktansa, bugün Mısır belgeselciliğinin devrimle ilgili basit nosyonlarını çerçevelemeyi ya da paketlemeyi reddetme mantığını benimsedim. Kolaycı (ya da indirgemeci) tüm yorumları aşan olayları anıtsallaştırma ve katılaştırma yoluyla iktidarın dilini konuşma eğilimine direnmeyi seçtim. *Devrimi Filme Almak* biçim ve içeriği mutabık hale getirmeye yönelik bir

hamleyle, açık uçlu, anıtsallık-karşıtı, rizomatik olarak ortaya çıkan bu devrimin yapısını, web sitesinin içerdiği duygular ve stratejilerle, onları denetim altına almaya ya da sınırlandırmaya kalkmaksızın, paralellik kurmaya çalışan benzeşik bir platforma (çizgisel olmayan, hiyerarşik olmayan, uzamsal ve zamansal olarak açık-uçlu) tercüme ederek yansıtıyor.

Devrimi Filme Almak, yoruma açık hem yaratıcı bir proje hem de yaratıcı bir kaynak işlevi görerek, günümüzün en önemli olaylarından birine katılmış sinemacıların fikirleriyle bağlantı kurmak, meşgul olmak isteyen araştırmacıları davet ediyor.

Devrimi Filme Almak, nihai sonucuna bakılmaksızın zamanımızın en önemli tarihsel olaylarından biri hakkında, Mısır belgesel ve bağımsız sinemacılarının bakış açısıyla ilgilenen herkes için bir kaynak sunmak amacıyla hazırlandı. Hali hazırda web sitesinin sadece İngilizce olması erişimi oldukça sınırlandırır da, internette herhangi bir dilde benzeri bir şeyin olmadığı düşünüldüğünde, buna en azından bir başlangıç diyebiliriz. Arapça çeviri için kaynak bulabilirsek, içerikleri Arapça'ya çevirmeye gayret edeceğiz. Sizi bu projeyi keşfetmek üzere biraz zaman ayırmaya davet ediyoruz:

www.filmingrevolution.org

İngilizceden çeviren: Yasemin Özgün

ⁱ *Devrimi Filme Almak* Leverthulme Trust Research Fellowship desteğiyle ve University of Sussex, School of Media, Film and Music bölümünden ek destek alarak yapıldı.